

Eugeniusz Gostomski

Uniwersytet Gdański

Zmiany w sektorze bankowym w krajach Unii Europejskiej w dobie pokryzysowej

Pod wpływem globalnego kryzysu finansowego i kryzysu zadłużeniowego w strefie euro zapoczątkowane zostały głębokie zmiany w systemach bankowych krajów UE, których celem jest zwiększenie bezpieczeństwa banków i wzrost ich konkurencyjności w warunkach globalizacji. Podwyższono wymogi kapitałowe i płynnościowe wobec banków i zaostrożono nad nimi nadzór, a kraje Eurolandu stworzyły zasadnicze zręby unii bankowej. Wszystkie te zmiany prowadzą do wzrostu kosztów w bankach, co zmusza je do redukcji zatrudnienia, zamykania części placówek, a słabsze banki do łączenia się z silniejszymi. Zmiany w sektorze bankowym są też wymuszane przez nowe technologie i silną konkurencję ze strony instytucji parabankowych. Analizie nowych regulacji bankowych i zmian strukturalnych w sektorze bankowym w krajach UE poświęcone jest niniejsze opracowanie. Autor przedstawił też najważniejsze wyzwania, przed którymi stoją banki w krajach unijnych.

Słowa kluczowe: sektor bankowy, Unia Europejska

Klasyfikacja JEL: G21, G28, F36

Changes in the banking systems of the European Union countries in the post-crises period

Global financial crisis and the debt crisis in the eurozone contributed to the initiation of profound changes in the banking systems of the EU countries. The aim of these changes is to increase the security and competitiveness of banks in the era of globalization. Bank capital and liquidity requirements have been raised, supervision of banks has been tightened, and the countries of the eurozone have created the essential foundations of a banking union. All these changes lead to rising costs in banks, which forces them to reduce employment, close part of the bank branches, and weaker banks to merge with stronger banks. Changes in the banking sector are also enforced by new technologies and strong competition from the shadow banking institutions. This study focuses on the analysis of the new banking regulations and structural changes in the banking sector in the EU. The author also presents major challenges faced by the banks in the EU countries.

Keywords: banking sector, European Union

JEL classification: G21, G28, F36

Wprowadzenie

Sektor bankowy w krajach Unii Europejskiej znacznie ucierpiał na skutek globalnego kryzysu finansowego i kryzysu zadłużeniowego w strefie euro, do których sam się w dużej mierze przyczynił. Olbrzymie straty poniosły szczególnie duże banki o zasięgu globalnym i instytucje silnie zaangażowane w finansowanie zakupu nieruchomości mieszkaniowych, które musiały utworzyć rezerwy celowe na trudne kredyty i toksyczne papiery wartościowe oraz spisać na straty należności niemożliwe do odzyskania. Straty banków pogłębił spadek dochodów odsetkowych i prowizyjnych od kredytów spowodowany zahamowaniem ich akcji kredytowej w wyniku recesji gospodarczej i wzrostu ryzyka kredytowego. Ponadto w wyniku pogorszenia się kondycji finansowej banków i rosnącego podejrzenia ich partnerów biznesowych, że w swoich bilansach nie ujawniły one wszystkich złych aktywów, spadło wzajemne zaufanie do instytucji kredytowych i w efekcie prawie całkowicie zamarł rynek depozytów i kredytów międzybankowych, co pogłębiło kłopoty banków z utrzymaniem płynności finansowej [Nawrot, 2009].

Aby nie dopuścić do masowego wycofywania przez klientów depozytów bankowych, wiele krajów (m.in. Irlandia, Austria, Dania, Hiszpania, Holandia) podniosło gwarancje na środki ulokowane w bankach przez osoby fizyczne do kwoty 100 tys. EUR bądź zapewniło 100% pokrycia wartości depozytów¹. Ponadto banki centralne w celu poprawy płynności na rynku pieniężnym zaczęły na dużą skalę zasilać rynek funduszami pieniężnymi w określonych walutach (za pomocą tradycyjnych, a później także niekonwencjonalnych narzędzi polityki pieniężnej [Żywicka, 2013]).

Istotnym instrumentem ratowania banków przed bankructwem, stosowanym na szeroką skalę przez rządy wielu krajów, stało się dokapitalizowanie instytucji kredytowych w zamian za objęcie ich akcji bądź udziałów. Następowala więc całkowita lub częściowa nacjonalizacja tych instytucji. Dotyczyło to głównie kluczowych dla poszczególnych krajów banków, które były „za duże, by upaść” (np. ABN Amro, Fortis, Bradford & Bingley, Dexia, Parex, Nordhern Rock i in.).

Inną formą pomocy rządów dla zagrożonych upadłością banków były wielomiliardowe pożyczki i gwarancje na wyemitowane przez banki papiery wartościowe i zaciągnięte pożyczki międzybankowe. Skorzystało z nich wiele dużych banków europejskich, m.in. Commerzbank, Hypo Real Estate i ING. Wielkość pomocy dla sektora bankowego w krajach Eurolandu przedstawia tabela 1. Pomoc ta stanowiła duże obciążenie dla finansów publicznych i stała się jedną z przyczyn

---

¹ W październiku 2008 r. Komisja Europejska zaproponowała minimum 50 tys. EUR, a przed końcem 2009 r. suma ta miała zostać podwyższona do 100 tys. EUR, co też nastąpiło.

krzysu zadłużeniowego w strefie euro, który w pełni nie został przewyżniony do dzisiaj.

Tabela 1. Pomoc dla sektora finansowego w strefie euro w latach 2008–2012

Kraj	Pomoc zatwierdzona (2008 – 1.10.2012)		Pomoc wykorzystana (2008 – 1.10.2012)	
	mld EUR	% PKB z 2011 r.	mld EUR	% PKB z 2011 r.
Niemcy	646	25,1	259	10,1
Hiszpania	575	53,6	104	9,7
Irlandia	571	365,2	350	223,5
Francja	371	18,6	116	5,8
Belgia	359	97,4	72	19,7
Holandia	313	52,0	95	15,8
Włochy	130	8,2	15	1,0
Grecja	129	59,9	69	32,3
Austria	94	31,3	27	9,0
Portugalia	77	45,0	11	6,7
Finlandia	54	28,5	0,1	0,1
Słowenia	13	35,4	2	6,7
Łotwa	9	46,2	2	12,1
Luksemburg	9	20,9	4	10,4
Cypr	5	27,0	3	15,0
Słowacja	3	5,0	0	0
Litwa	1	4,7	0	0
Estonia	0	0	0	0
Malta	0	0	0	0
UE-19	3360	40	1131	12,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [Teure Bankenrettung..., 2015].

Łącznie zatwierdzona pomoc dla banków we wszystkich krajach strefy euro w okresie od początku 2008 r. do października 2012 r. wyniosła 3360 mld EUR, co w 2011 r. stanowiło około 40% PKB tych państw. Z tej sumy wykorzystano 1131 mld EUR (12,8% PKB).

Celem opracowania jest analiza zmian ilościowych i jakościowych w systemach bankowych krajów UE oraz identyfikacja wyzwań, przed jakimi stoją obecnie banki europejskie. Podstawą analizy była literatura fachowa i dostępne dane statystyczne dotyczące banków w krajach UE.

1. Zmiany ilościowe i jakościowe w sektorze bankowym krajów unijnych w latach 2007–2014

Od momentu wybuchu globalnego kryzysu finansowego i gospodarczego, który w strefie euro przekształcił się w kryzys zadłużeniowy, w sektorze bankowym krajów UE następują głębokie zmiany, które częściowo stanowią kontynuację wcześniejszych trendów, a po części są zjawiskiem zupełnie nowym. Odnotowuje się systematyczny spadek liczby banków i lokalnych placówek bankowych, czemu towarzyszy redukcja zatrudnienia w bankach (tab. 2).

Tabela 2. Sektor bankowy w krajach członkowskich UE w latach 2007–2014

Wyszczególnienie	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Liczba instytucji kredytowych	8 383	8 558	8 392	8 240	8 093	7 891	7 726	7 267
Liczba lokalnych oddziałów (w tys.)	233,8	238,0	229,5	b.d.	229,0	224,0	211,9	204,3
Zatrudnienie (w tys. osób)	3 316	3 331	·	3 080	3 050	3 045	2 962	2 889
Aktywa (w mld EUR)	41 123	42 218	42 143	44 390	46 339	45 476	42 521	43 442
Aktywa w relacji do PKB (w %)	332	338	357	361	352	339	314	311
Należności z tytułu udzielonych kredytów (w bln EUR)	20,0	21,1	21,3	21,3	22,3	24,3	23,2	22,9
Depozyty bankowe (ogółem w bln EUR)	20,0	21,1	21,3	21,3	22,3	22,4	21,8	21,9
Wskaźnik adekwatności kapitałowej Tier 1 (w %)	8,3	8,7	10,3	10,9	11,0	12,5	13,6	13,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [EBF, 2015].

Sektor bankowy w krajach UE odgrywa większą rolę niż w USA czy Japonii. O ile aktywa sektora bankowego w relacji do PKB w USA i Japonii nie przekraczają 100%, to w krajach UE wynoszą ponad 300%.

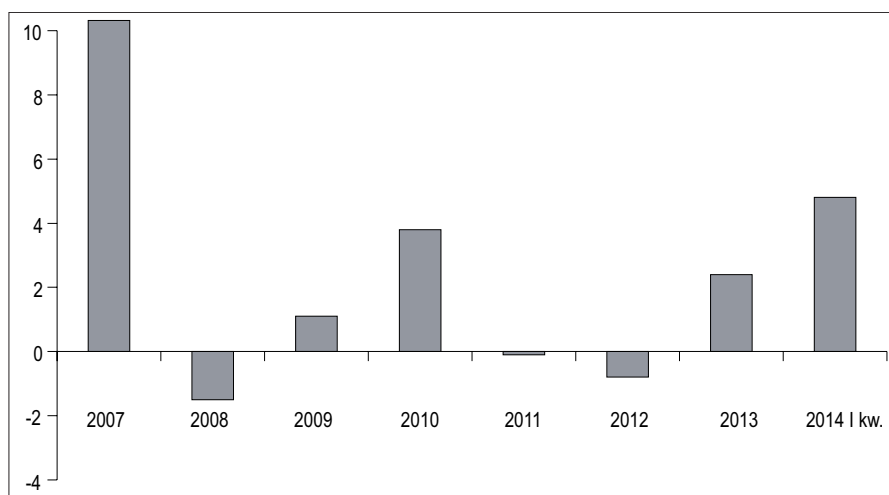
W latach 2008–2014 w wyniku procesów konsolidacyjnych zmniejszyła się liczba instytucji kredytowych² w krajach UE z 8558 do 7267, czyli o 1291 (15,1%), przy czym największy spadek nastąpił w 2014 r. – prawie o 6% w stosunku do roku poprzedniego. Jednocześnie redukcji uległa liczba lokalnych placówek bankowych – w latach 2008–2014 ubyło ich 33,7 tys. (spadek o 14,2%), co było spowodowane nie tylko zmniejszeniem się liczby banków, ale także zamykaniem części stacjonarnych placówek w wyniku rozwoju bankowości internetowej. Zatrudnienie w sektorze

² Instytucje kredytowe klasyfikowane przez Europejski Bank Centralny i Europejską Federację Banków obejmują, oprócz banków, także unie kredytowe i inne instytucje przyjmujące depozyty i udzielające kredytów.

bankowym w krajach UE w okresie 2008–2014 zmniejszyło się o 442 tys. osób, czyli o 13,3%.

Wartość aktywów bankowych w krajach UE w 2014 r. osiągnęła poziom 43,4 bln EUR i była o 2,3 bln EUR (5,6%) niższa niż w 2007 r. W międzyczasie odnotowano spadek wielkości aktywów bankowych: w latach 2009, 2012 i 2013. Najważniejszą pozycją w aktywach bankowych są należności z tytułu udzielonych kredytów, które w 2014 r. stanowiły 52,7% sumy bilansowej. Największy udział w pasywach mają depozyty od podmiotów finansowych i niefinansowych, na które przypada 50,4% sumy bilansowej.

Banki w krajach unijnych traktowane łącznie były dobrze dokapitalizowane – wskaźnik adekwatności kapitałowej Tier 1 wzrósł z 8,3% w 2007 r. do 13,6% w 2014 r. (*return on equity* – ROE). Rentowność sektora bankowego w UE w latach 2008–2014 w porównaniu z 2007 r. pogorszyła się, przy czym najgorszy wynik odnotowano w 2008 r., kiedy europejski sektor bankowy po raz pierwszy od wielu lat odnotował stratę i ujemny zwrot na kapitale własnym (ROE). Ta niekorzystna sytuacja powtórzyła się w 2012 r. W latach 2009–2010 wyniki finansowe całego sektora bankowego w UE uległy poprawie, ale już w dwóch kolejnych latach pogorszyły się. W latach 2013–2014 sektor bankowy odnotował dodatnią rentowność, ale jego wyniki daleko odbiegały od rentowności z 2007 r., a więc sprzed nasilenia się globalnego kryzysu finansowego i gospodarczego (rys. 1).

Rysunek 1. Rentowność banków w krajach UE w latach 2007–2014 (ROE w %)

Źródło: [EBF, 2015].

Sektory bankowe w krajach unijnych są bardzo zróżnicowane. Według danych na koniec 2014 r. (tab. 3) najwięcej instytucji kredytowych było w Niemczech

(1808), Austrii (707) i Polsce (697), a najmniej w Słowenii (24), na Malcie (27) i w Słowacji (28).

Tabela 3. Sektor bankowy w krajach EU (koniec 2014 r.)

Kraj	Liczba instytucji kredytowych	Aktywa (w mld EUR)	Fundusze własne (w mld EUR)	Zatrudnienie (w tys. osób)
Austria	707	880	83,3	74
Belgia	103	1 102	62,5	57
Cypr	57	91	20,8	11
Niemcy	1 808	7 802	464,6	647
Estonia	37	21	2,9	5
Hiszpania	226	2 973	336,1	202
Finlandia	271	580	28,9	22
Francja	496	8 177	523,9	411
Grecja	40	398	73,5	46
Irlandia	446	1 080	110,8	29
Włochy	670	4 023	300,0	300
Litwa	89	25	9,0	9
Luksemburg	148	963	25,8	26
Łotwa	59	31	9,4	9
Malta	27	57	4,4	4
Holandia	218	2 451	94,0	94
Portugalia	150	469	53,9	53
Słowenia	24	44	10,7	11
Słowacja	28	64	18,7	19
Bułgaria	28	47	55,5	32
Chorwacja	33	58	11,4	21
Czechy	56	196	23,4	40
Dania	119	1 082	70,0	37
Węgry	189	113	9,0	39
Polska	679	380	53,2	176
Rumunia	39	90	16,3	58
Szwecja	159	1 247	74,2	55
Wielka Brytania	361	8 998	792,4	403
EU-28	7 267	43 442	3 453,1	2 889

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [EBF, 2015].

Pod względem wartości aktywów największym sektorem bankowym dysponowały: Wielka Brytania (12 211 mld EUR), Francja (8177 mld EUR) i Niemcy

(7802 mld EUR), a najwyższe zatrudnienie w sektorze bankowym było w Niemczech (647 tys. osób), we Francji (411 tys.) i w Wielkiej Brytanii (403 tys.). Największe banki w krajach EU-28 przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Największe banki w krajach UE (stan na 30.06.2015, w mld EUR)

Bank	Aktywa	Zysk netto
HSBC	2309	8,6
BNP Paribas	2139	4,2
Deutsche Bank	1694	1,3
Barclays	1690	2,5
Crédit Agricole	1532	1,7
RBS	1362	0,02
Société Générale	1360	2,2
Banco Santander	1339	4,3
Lloyds Banking	1162	1,2
UniCredit	875	1,0
ING Group	865	3,1
Nordea Bank	683	2,0
BBVA	669	2,8
Intesa Sanpaolo	668	2,0
Standard Chartered	624	1,4

Źródło: [Ernst & Young, 2015].

Największymi bankami europejskimi według wartości aktywów na 30 czerwca 2015 r. były: HSBC, BNP Paribas i Deutsche Bank, natomiast najwyższe fundusze własne posiadały: HSBC, Banco Santander i BNP Paribas, a największy zysk w pierwszym półroczu 2015 r. wypracowały: HSBC, Banco Santander i BNP Paribas.

Systemy bankowe w poszczególnych krajach unijnych różnią się też pod względem struktury własnościowej, stopnia umiędzynarodowienia, zakresu prowadzonej działalności biznesowej, zaawansowania technologicznego i in. W krajach EU-15 z wyjątkiem Luksemburga, Irlandii, Belgii i Finlandii dominują banki należące do inwestorów krajowych, natomiast w nowych krajach unijnych z wyjątkiem Cypru wyższy udział niż inwestorzy krajowi mają podmioty zagraniczne. W przypadku Czech, Estonii, Litwy i Słowacji udział banków kontrolowanych przez inwestorów zagranicznych w aktywach sektora bankowego przekracza 90%. Największą siecią placówek za granicą dysponują następujące banki: brytyjski HSBC, hiszpański Banco Santander i Deutsche Bank.

W Niemczech, Hiszpanii i Austrii dużą rolę na rynku usług bankowych, szczególnie dla osób prywatnych i mniejszych przedsiębiorstw, odgrywają komunalne

kasy oszczędności. W UE istnieją też kraje z silnie rozbudowanym sektorem bankowości spółdzielczej, np. we Francji, Holandii, Finlandii i Austrii udział banków spółdzielczych w sektorze bankowym kraju przekracza 30%. W Danii, Francji i Niemczech znaczącą rolę odgrywają banki hipoteczne/emitenci listów zastawnych, w Niemczech, Austrii, Czechach, Słowacji i na Węgrzech funkcjonują kasy oszczędnościowo-budowlane, a w Wielkiej Brytanii banki inwestycyjne [Gostomski, 2010].

2. Nowe regulacje międzynarodowe dotyczące banków w krajach unijnych

Mimo postępującej od wielu lat globalizacji rynków finansowych działalność bankowa w poszczególnych krajach regulowana była głównie na szczeblu krajowym. To rządy poszczególnych państw, a nie instytucje międzynarodowe, określały zasady funkcjonowania banków na rynku i sprawowały nad nimi nadzór. Także w krajach UE do czasu globalnego kryzysu finansowego ponadnarodowe regulacje bankowe odgrywały niedużą rolę. Wyjątek stanowiły jedynie międzynarodowe standardy dotyczące adekwatności kapitałowej wypracowane przez Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego, wdrożone do praktyki bankowej jako tzw. Bazylea I i Bazylea II [Koleśnik, 2007].

Reakcją Komisji Europejskiej i rządów krajów UE na ostatnie kryzysy było zaostrenie dotychczasowych regulacji bankowych i stworzenie nowych rozwiązań instytucjonalnych na płaszczyźnie międzynarodowej w celu zwiększenia stabilności systemów bankowych w ramach UE i niedopuszczenia do kolejnego kryzysu bankowego. O ile przed pojawieniem się globalnego kryzysu finansowego główną troską regulatorów było zapewnienie sprawnego funkcjonowania pojedynczych banków i ochrona zdeponowanych w nich pieniędzy, to obecnie regulatorzy i nadzorcy bankowi przywiązują dużą uwagę także do zapobiegania ryzyku systemowemu, które dotyczy całego systemu finansowego kraju. Kryzys pokazał bowiem, że w związku z powiązaniem transgranicznymi dużych banków kryzys z jednego kraju bardzo szybko może rozszerzyć się na inne kraje i zakłócić funkcjonowanie rynków finansowych w skali międzynarodowej. Główne przyczyny podatności banków i całych rynków finansowych na ryzyko systematyczne to:

- deregulacja rynków finansowych w krajach rozwiniętych i w gospodarkach zaliczanych do rynków wschodzących,
- liberalizacja przepływów kapitałowych między krajami,
- rozwój nowoczesnych technologii w dziedzinie informatyki i telekomunikacji, szeroko wykorzystywanych także w bankach i innych instytucjach finansowych [Lehmann, 2011],

- powstanie wielkich koncernów bankowych, które są „zbyt duże, by upaść” lub „zbyt duże, by nimi zarządzać” bądź „zbyt duże, by móc je właściwie nadzorować”.

Kryzys finansowy i wzrost ryzyka systemowego w sektorze bankowym skłoniły organizacje międzynarodowe i rządy największych krajów do zreformowania systemu nadzoru bankowego. Powołano więc odpowiedzialną za nadzór makroostrożnościowy Europejską Radę ds. Ryzyka Systemowego, która monitoruje dynamikę kredytów i kształtowanie się wskaźników przydatnych do oceny stabilności systemowej. Stworzono też nowe unijne instytucje nadzoru mikroostrożnościowego, w tym Europejski Urząd Nadzoru Bankowego (European Banking Authority – EBA) [Pawłowska, 2013; KNF, 2014].

Spośród licznych nowych regulacji paneuropejskich największe znaczenie dla banków w krajach UE mają:

- pakiet regulacyjny CRD IV/CRR (Capital Requirements Package IV Directive/ Capital Requirements Regulation) wdrażający III Umowę Bazylejską,
- rozwiązania przyjęte w ramach tworzonej w strefie euro unii bankowej.

Pakiet regulacyjny CRD IV/CRR obejmuje dwa bardzo ważne dla bezpieczeństwa banków dokumenty unijne:

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych,
- Dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/36/UE w sprawie dopuszczenia instytucji kredytowych do działalności oraz nadzoru ostrożnościowego nad nimi [Pakiet...].

Pakiet ten wszedł w życie na początku 2014 r. Najważniejsze zmiany wprowadzone tą drogą dotyczą:

- podniesienia wysokości i jakości wymaganych funduszy własnych,
- pokrycia wymogami kapitałowymi dodatkowych rodzajów ryzyka (np. związanych z instrumentami pochodnymi),
- ograniczenia dopuszczalnej dźwigni finansowej poprzez zwiększenie wymaganego kapitału własnego i zmianę zasad oceny ryzyka wybranych aktywów,
- wprowadzenia wiążących norm krótko- i długoterminowej płynności finansowej,
- ustanowienia buforów kapitałowych (bufor antycykliczny, bufor ochronny, bufor dla ważnych systemowo banków, bufor ryzyka systemowego).

W połowie 2012 r. w obliczu ryzyka rozpadu strefy euro szefowie państw i rządów porozumieli się w sprawie utworzenia unii bankowej w krajach Eurolandu. Główne cele unii bankowej to:

- zagwarantowanie, że banki będą silne i zdolne przetrwać przyszłe kryzysy finansowe,

- niedopuszczenie do sytuacji, w której do ratowania banków trzeba będzie angażować środki z budżetu państwa,
- harmonizacja regulacji bankowych i ograniczenie tą drogą fragmentaryzacji rynku bankowego [Unia..., 2016].

Konstrukcja unii bankowej oparta została na trzech filarach:

- jednolitym systemie nadzoru bankowego,
- mechanizmie restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków, finansowanym przez sam sektor bankowy,
- udoskonalonym systemie gwarancji depozytów bankowych.

Najszybciej określono kształt pierwszego filaru unii bankowej i już od 4 listopada 2014 r. EBC zaczął sprawować bezpośredni nadzór nad 123 największymi bankami, na które przypada ponad 80% wszystkich aktywów bankowych w strefie euro [Dz. Urz. L 287 z 29.10.2013]. Pozostałe banki nadzorowane są bezpośrednio przez krajowe organy nadzorcze, ostateczną odpowiedzialność za nadzór ponosi jednak EBC. Może on wydawać i odbierać licencje instytucjom kredytowym, przeprowadzać stress-testy (testy warunków skrajnych), nadzorować banki pod kątem przestrzegania przez nie regulacji dotyczących funduszy własnych, płynności i dźwigni finansowej oraz nakładać administracyjne sankcje finansowe [Zaleska, 2015a].

Głównym zadaniem drugiego filaru jest sprawne przeprowadzanie restrukturyzacji lub likwidacji banków znajdujących się w trudnej sytuacji finansowej bez konieczności ogłoszenia ich upadłości i wypłaty kwot gwarantowanych deponentom. Funkcjonuje on od 1 stycznia 2015 r., a obejmuje wszystkie banki z krajów Eurolandu.

Jednolity mechanizm restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków składa się z Jednolitej Rady ds. Restrukturyzacji i Uporządkowanej Likwidacji oraz Jednolitego Funduszu Restrukturyzacji i Uporządkowanej Likwidacji. Ciężar restrukturyzacji lub uporządkowanej likwidacji ponoszą teraz nie podatnicy, lecz udziałowcy i wierzyciele banków, a w ostateczności także posiadacze depozytów powyżej 100 tys. EUR, nie objętych gwarancjami odpowiednich instytucji [Dz. Urz. L 225 z 30.07.2014].

Najmniej zaawansowana jest budowa trzeciego filaru unii bankowej. Dopiero w listopadzie 2015 r. ogłoszono projekt rozporządzenia w sprawie europejskiego systemu gwarantowania depozytów bankowych. System ten będzie tworzony przez wiele lat, przy czym najtrudniej będzie zgromadzić wystarczające środki finansowe na jego funkcjonowanie. Wiele kontrowersji budzi „uwspólnotwienie” systemów gwarancyjnych, oznaczałoby to bowiem obciążanie kosztami krajowych instytucji gwarantowania depozytów bankowych także w razie upadłości banku za granicą. W pierwszej kolejności w ramach trzeciego filaru unii bankowej podejmowane będą działania na rzecz ujednoczenia zasad funkcjonowania i fi-

nansowania krajowych instytucji gwarancyjnych i pogłębiania współpracy między instytucjami z różnych krajów (pożyczanie sobie pieniędzy), a dopiero w dalszej perspektywie powstanie wspólny europejski system gwarantowania depozytów [Zaleska, 2015b].

3. Wezwania dla sektora bankowego w krajach UE

Kryzys bankowy w krajach unijnych nie został jeszcze całkowicie przezwyciężony: część banków nie zwróciła jeszcze zaciągniętych w obliczu bankructwa pożyczek rządowych, nie odkupiono też wszystkich akcji, które objęły rządy w ramach dokapitalizowania banków, w bilansach banków nadal znajdują się wątpliwej jakości papiery wartościowe i złe kredyty, a kursy giełdowe ich akcji ciągle są na niższym poziomie niż przed wybuchem kryzysu. Chociaż banki w ostatnich kilku latach pozbyły się znacznej części toksycznych aktywów i zwiększyły fundusze własne, nie są jeszcze wystarczająco stabilne, aby przetrzymać nowy kryzys, którego nadejścia nie można wykluczyć.

Banki w krajach UE muszą stawić czoło wielu wyzwaniom, które wynikają nie tylko z kryzysu finansowego, ale także z problemów strukturalnych sektora bankowego w ramach UE. Isabel Schnabel, członkini niemieckiej Rady Ekspertów Ekonomicznych, dostrzega cztery wielkie wyzwania, przed którymi stoją banki europejskie:

- utrzymujące się na rynku niskie stopy procentowe,
- problemy strukturalne europejskich systemów bankowych,
- wysokie ryzyko wynikające ze wzajemnej zależności banków i rządów,
- fragmentaryzacja europejskich systemów bankowych [Schnabel, 2014].

a) W warunkach utrzymujących się od kilku lat w krajach UE niskich stóp procentowych banki bardzo mało zarabiają na sprzedaży tradycyjnych produktów bankowych (kredyty, papiery dłużne), mając nawet problemy z pokryciem swoich kosztów operacyjnych. Ponadto niskie stopy procentowe mogą skłaniać banki do inwestowania w bardziej rentowne, ale jednocześnie obciążone wysokim ryzykiem instrumenty finansowe. Niskie stopy procentowe sprzyjają też boomom na rynku mieszkaniowym i tworzeniu się baniek spekulacyjnych. Ułatwiają także finansowanie nierentownych projektów inwestycyjnych, których realizatorzy mają potem problemy ze spłatą zaciągniętych kredytów. Należy podkreślić, że niskie stopy procentowe szczególnie negatywnie wpływają na wyniki kas oszczędności i banków spółdzielczych, a więc grup bankowych, które koncentrują się na klasycznych transakcjach bankowych.

b) Sektor bankowy w ramach UE, a szczególnie w EU-15, jest nadmiernie rozbudowany. W konsekwencji na rynku usług bankowych istnieje silna konkuren-

cja i potencjał banków nie jest w pełni wykorzystany. Powoduje to, że marże banków są niskie i trudno im z wypracowanego zysku zwiększać fundusze własne. Podczas kryzysu w strefie euro, inaczej niż w USA, tylko w małym stopniu rynek został „oczyszczony” ze słabych banków, ponieważ rządy ratowały za pomocą pieniędzy podatników banki zagrożone bankructwem. Nadmierny potencjał banków w zakresie świadczenia usług można zredukować w ten sposób, że państwo nie będzie wspierać nierentownych banków i dopuści do ich likwidacji. Wyselekcjonowanie banków słabych kapitałowo i o niskiej jakości aktywów, wymagających dokapitalizowania lub klasyfikujących się do likwidacji, może nastąpić za pomocą stress-testów przeprowadzanych z inicjatywy Europejskiego Banku Centralnego, którym powinny być poddane nie tylko systemowo ważne banki, ale także mniejsze instytucje kredytowe, którym grozi upadłość lub podlegają już likwidacji.

c) W krajach Eurolandu nie zdołano dotychczas rozwiązać problemu ryzyka wynikającego z finansowania przez banki na dużą skalę deficytu rządowego, co znajduje wyraz w wysokim udziale obligacji skarbowych w ich bilansach. Wiąże się z tym ryzyko poniesienia strat przez banki, ponieważ zadłużone kraje mogą nie być w stanie wykupić swoich obligacji. Kryzys zadłużeniowy może więc pociągnąć za sobą kryzys bankowy. Pierwszym krokiem w kierunku uzdrowienia tej sytuacji powinno być odejście od uprzywilejowanego traktowania obligacji skarbowych w bilansach banków i wprowadzenie wymogu pokrycia kapitałem własnym ryzyka związanego z inwestowaniem w te papiery, jak ma to miejsce przy kredytach czy obligacjach komercyjnych.

d) Kraje UE muszą też przewyciężyć fragmentaryzację systemu finansowego w ramach UE, czyli poszatkowanie go na krajowe sektory, między którymi z powodu odmiennych regulacji prawnych dotyczących nadzoru bankowego czy zagrożenia upadłością utrudnione są przepływy kapitałowe. Potrzebne jest zatem ujednoczenie regulacji bankowych w skali całego ugrupowania integracyjnego. Za krok we właściwym kierunku należy przy tym uznać działania podjęte w ramach tworzenia unii bankowej.

Można wskazać jeszcze wiele innych wyzwań, z którymi muszą się zmierzyć banki europejskie, aby nie dopuścić do wybuchu kolejnego kryzysu bankowego. Jedno z nich stanowi niewątpliwie digitalizacja transakcji bankowych, która ułatwia życie klientom i usprawnia funkcjonowanie banków, wymaga jednak olbrzymich nakładów na urządzenia techniczne i oprogramowanie. W sytuacji, gdy maleją dochody odsetkowe banków i ponoszą one olbrzymie nakłady na nowe technologie, nieunikniona jest redukcja kosztów wszędzie tam, gdzie to możliwe. W pierwszej kolejności banki zamykają mniej uczęszczane placówki i zwalniają pracujące tam osoby. Obniżki kosztów szuka się też przez optymalizację procesów w back-office. Wszystkie te działania istotnie zmieniają oblicze banków europejskich.

Podsumowanie

Pod wpływem globalnego kryzysu finansowego i kryzysu zadłużeniowego w strefie euro nastąpiły głębokie zmiany w sektorze bankowym w krajach UE. Aby nie dopuścić do wystąpienia kolejnego kryzysu, wobec banków zaostrożono zarówno wymogi kapitałowe (ilościowe i jakościowe), jak i płynnościowe (regulacje „Bazylea III”). Natomiast w ramach tworzonej unii bankowej EBC jako organ jednolitego nadzoru bankowego może szybko interweniować, gdy bank znajdzie się w trudnej sytuacji finansowej, domagając się m.in. ograniczenia jego ekspozycji na ryzyko, podwyższenia kapitału lub zmian organizacyjnych. Kiedy sytuacja banku pogorszy się nieodwracalnie, należy zastosować instrumenty umożliwiające restrukturyzację i uporządkowaną likwidację banku, bez sięgania przy tym po pieniądze podatników.

W krajach UE w wyniku procesów konsolidacyjnych w sektorze bankowym systematycznie zmniejsza się liczba banków (ale stają się one silniejsze) i placówek bankowych oraz spada zatrudnienie. Na skutek wprowadzenia zaostrożonych wymogów ostrożnościowych, rosnącej konkurencji na rynku bankowym (także ze strony parabanków i firm telekomunikacyjnych) oraz nadal słabej koniunktury zmniejsza się rentowność banków. Dlatego też ograniczają one mniej dochodową działalność i koncentrują się na głównych obszarach działalności i najważniejszych rynkach. Nowe modele biznesowe mają umożliwić bankom dostęp do dodatkowych źródeł dochodów i zahamować spadek rentowności.

Bibliografia

- Dz. Urz. L 287 z 29.10.2013, Rozporządzenie Rady (UE) nr 1024/2013 z dnia 15 października 2013 r. powierzające Europejskiemu Bankowi Centralnemu szczególne zadania w odniesieniu do polityki związanej z nadzorem makroostrożnościowym nad instytucjami kredytowymi.
- Dz. Urz. L 225 z 30.7.2014, Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 806/2014 z 15 lipca 2014 r. ustanawiające jednolite zasady i jednolitą procedurę restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji instytucji kredytowych i niektórych firm inwestycyjnych w ramach jednolitego mechanizmu restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji oraz jednolitego funduszu restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji oraz zmieniające rozporządzenie (UE) nr 1093/2010, <http://www.eur-lex.europa.eu> [dostęp: 14.03.2016].
- EBF, 2015, *Facts & Figures 2015*, Brussels.
- Ernst & Young, 2015, *Banken in Europa und den USA im Vergleich. Eine Analyse wichtiger Bilanzkennzahlen, Januar bis Juni*.
- Gostomski E., 2010, *Bankowość międzynarodowa*, Wydawnictwo UG, Gdańsk.
- KNF, 2006, *Europejski System Nadzoru Finansowego – Informacje ogólne*, <http://www.knf.gov.pl> [dostęp: 14.03.2016].

- Koleśnik J., 2007, *Nowa Umowa Kapitałowa/Dyrektywa CDR*, [w:] *Współczesna bankowość*, t. 1, red. M. Zaleska, Difin, Warszawa.
- Lehmann M., 2011, *Grundstrukturen der Regulierung der Finanzmärkte nach der Krise*, Working Papers on Global Financial Markets, no. 22, August.
- Nawrot W., 2009, *Globalny kryzys finansowy XXI wieku. Przyczyny, przebieg skutki, prognozy*, CeDeWu.PL, Warszawa.
- Pakiet CRD IV CRR, <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ%3AL%3A2013%3A176%3ASOM%3APL%3AHTML> [dostęp: 14.03.2016].
- Pawłowska M., 2013, *Zmiany struktury sektora bankowego w Europie – rola konkurencji*, Zeszyty BRE Bank – CASE, nr 126.
- Schnabel I., 2014, *Das europäische Bankensystem. Bestandsaufnahme und Herausforderungen*, Wirtschaftsdienst, Sonderheft.
- Teure Bankenrettung. Hilfgelder der EU-Länder für ihre Banken in der Finanzkrise*, 2015, <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/wirtschaftspolitik/> [dostęp: 14.03.2016].
- Unia bankowa*, 2016, <http://www.consillium.europa.eu/pl/policies/banking-union> [dostęp: 14.03.2016].
- Zaleska M. (red.), 2015a, *Europejska Unia Bankowa*, Difin, Warszawa.
- Zaleska M., 2015b, *Budowa trzeciego filaru unii bankowej*, Rzeczpospolita, 1 grudnia.
- Żywicka H., 2013, *Niestandardowe działania banków centralnych w warunkach globalnego kryzysu finansowego*, CeDeWu.PL, Warszawa.